

Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία

Τόμ. 7, Αρ. 2 (2011)

Ανοικτή Εκπαίδευση

Ανοικτή και εξ Αποστάσεως τριτοβάθμια Εκπαίδευση και Άτομα με Αναπηρία. Η Περίπτωση του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου

Σοφία Κρητικού, Μαρία Ι. Κουτσούμπα

doi: [10.12681/jode.9779](https://doi.org/10.12681/jode.9779)

Βιβλιογραφική αναφορά:

**Ανοικτή και εξ Αποστάσεως τριτοβάθμια Εκπαίδευση και Άτομα με Αναπηρία.
Η Περίπτωση του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου.**

**Open and Distance tertiary Education and People with Disability.
The Case of the Hellenic Open University**

Σοφία Κρητικού

Ψυχολόγος, Master «Εκπαίδευση Ενηλίκων»

Εκπαιδευτρια ειδικής αγωγής

skrh63@otenet.gr

Δρ. Μαρία Ι. Κουτσούμπα

Σ.Ε.Π. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Επίκουρος καθηγήτρια Τ.Ε.Φ.Α.Α. ΕΚΠΑ

makouba@phed.uoa.gr

Abstract

The aim of the article is to present the results of a qualitative research, conducted for first time, at the Hellenic Open University (HOU), to three students with disability, in order to investigate in depth the way open and distance education responds to their own additional educative needs. Specifically, the research examines how “open” the open and distance education -provided by HOU- is for people with disability, how free access and equal participation to education are ensured and how the different types of formal and informal support are utilized for them. The analysis of the data showed that HOU facilitates the entrance of students with disability, supports them financially while it has equipments which ease the students’ access to electronic information. However, this equipment proved inadequate in meeting the needs of all the students with disabilities. It was evident the good intention of the tutors and the staff working in HOU to help the disabled students, but their lack of experience was also stated. On behalf of the University, there is lack of organization and departments’ coordination, weakness to predict some procedures and non appropriate buildings for the Tutorials. Finally, some ways of improvement are proposed, in order the students with disability to be able to complete easily their studies at the HOU.

Περίληψη

Σκοπός του άρθρου είναι να παρουσιάσει τα αποτελέσματα μιας ποιοτικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ) σε τρεις φοιτητές με αναπηρία, προκειμένου να διερευνηθεί σε βάθος ο τρόπος με τον οποίο η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση ανταποκρίνεται στις πρόσθετες εκπαιδευτικές τους ανάγκες. Συγκεκριμένα, η έρευνα εστιάστηκε στο πόσο «ανοικτή» είναι η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση που παρέχεται στο ΕΑΠ για τα άτομα με αναπηρία, με ποιό τρόπο εξασφαλίζεται η ελεύθερη πρόσβαση και ισότιμη συμμετοχή τους στην εκπαίδευση και πώς αξιοποιούνται οι διάφορες μορφές τυπικής και άτυπης υποστήριξης προς αυτούς. Από την ανάλυση των στοιχείων διαπιστώθηκε ότι το ΕΑΠ διευκολύνει την είσοδο των φοιτητών με αναπηρία σε αυτό, τους υποστηρίζει οικονομικά, έχει προμηθευτεί εξοπλισμό που διευκολύνει την πρόσβαση τους σε ηλεκτρονικές πληροφορίες, αν και ο εξοπλισμός αυτός δεν είναι επαρκής για να καλύψει τις ανάγκες των φοιτητών σε όλες τις περιπτώσεις. Φάνηκε επίσης, η καλή πρόθεση καθηγητών-συμβούλων και διοικητικών υπαλλήλων του ΕΑΠ να βοηθήσουν τους φοιτητές με αναπηρία, αλλά και η απειρία τους. Από πλευράς πανεπιστημίου, αναφέρθηκε επίσης, έλλειψη οργάνωσης, αδυναμία συντονισμού των διάφορων τμημάτων του και πρόβλεψης

κάποιων διαδικασιών, και μη κατάλληλοι χώροι διεξαγωγής των ομαδικών συναντήσεων. Τέλος, διατυπώνονται προτάσεις για βελτιωτικές ενέργειες, προκειμένου να εξασφαλίζεται στους φοιτητές με αναπηρία η δυνατότητα εύκολης ολοκλήρωσης των σπουδών τους στο ΕΑΠ.

Λέξεις Κλειδιά

Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Φοιτητές με Αναπηρία

Εισαγωγή

Μεταξύ άλλων ερευνητικών τάσεων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση (εξΑΕ) τον 21^ο αιώνα, περιλαμβάνονται και θέματα ανοικτής πρόσβασης και δημοκρατίας στην εκπαίδευση (Γκιόσος, Μαυροειδής & Κουτσούμπα, 2008). Το ενδιαφέρον στρέφεται τώρα, προς συγκεκριμένους πληθυσμούς, όπως οι ανάπηροι, οι μετακινούμενοι πληθυσμοί, όσοι μένουν σε απομονωμένες περιοχές ή είναι οικονομικά περιορισμένοι. Συγκεκριμένα, όσον αφορά στην αναπηρία, στη τριτοβάθμια εκπαίδευση, διαπιστώθηκε η ύπαρξη πολλών στοιχείων που αποδεικνύουν την ως τώρα υποστηρικτική δράση ανοικτών πανεπιστημίων του εξωτερικού που χρησιμοποιούν τη μεθοδολογία της εκπαίδευσης από απόσταση προς τους φοιτητές τους με αναπηρία (ΦμεΑ). Για παράδειγμα, το Βρετανικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (www.open.ac.uk, 2008) έχει αναπτύξει με τέτοιο τρόπο το εκπαιδευτικό του σύστημα, ώστε να είναι πλήρως προσβάσιμο σε σπουδαστές με αναπηρία καθώς περίπου 9.000 σπουδαστές του ανήκουν σε αυτή τη κατηγορία, ο μεγαλύτερος αριθμός από κάθε άλλο ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα στο Ηνωμένο Βασίλειο, αλλά και στην υπόλοιπη Ευρώπη. Αντίστοιχα παραδείγματα υπάρχουν και στην περίπτωση των ανοικτών πανεπιστημίων της Ολλανδίας (www.ou.nl/, 2008) και του Καναδά (www.athabasca.ca, 2008).

Επιπλέον, η ανασκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας σχετικά με το θέμα αυτό, έδειξε ότι έχουν πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια και αρκετές σχετικές έρευνες. Ενδεικτικά, αναφέρεται η έρευνα του Richardson (2001) και των Richardson, Long & Foster (2004) σχετικά με τα ακαδημαϊκά επιτεύγματα σπουδαστών με απώλεια ακοής στο Open University, καθώς και αυτή της Moisey (2004) που μελέτησε τα χαρακτηριστικά των φοιτητών με αναπηρία που παρακολουθούσαν εξ αποστάσεως προγράμματα στο πανεπιστήμιο Athabasca του Καναδά, το χρονικό διάστημα 1998-2001. Ομοίως, ο Ommerborn (1998, *οπ. αναφ. στο Moisey, 2004*), έπειτα από μια εκτεταμένη ανασκόπηση των προγραμμάτων εξ αποστάσεως εκπαίδευσης που έκανε σε όλο τον κόσμο, σχετικά με τους φοιτητές με αναπηρία, επισημαίνει ότι, εκτός από το να προσπαθεί κανείς να τους βελτιώσει την πρόσβαση, είναι, εξίσου, σημαντικό να διασφαλίζει κανείς ότι οι ΦμεΑ λαμβάνουν την υποστήριξη αυτή που χρειάζονται για να επιτύχουν στις σπουδές τους. Μάλιστα, οι Horn & Berkold (1999, *οπ. αναφ. στο Moisey, 2004*) επισημαίνουν ότι όταν οι ΦμεΑ λαμβάνουν τις κατάλληλες για αυτούς υποστηρικτικές υπηρεσίες, επιμένουν στις σπουδές τους και αποφοιτούν με τους ίδιους ρυθμούς με τους μη ανάπηρους συμφοιτητές τους.

Τοποθέτηση του προβλήματος

Το ερώτημα που αναδύεται στο σημείο αυτό, αφορά στο τι συμβαίνει στην ελληνική πραγματικότητα, και ειδικότερα στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, το οποίο είναι

ο μοναδικός φορέας στη χώρα μας που προσφέρει σπουδές σε τριτοβάθμιο επίπεδο αποκλειστικά με τη μέθοδο της εκπαίδευσης από απόσταση (www.eap.gr, 2008) και σε άτομα με αναπηρία (ΑμεΑ), καθώς και ποιά είναι η ερευνητική πρακτική σε σχέση με αυτό το θέμα μέχρι σήμερα. Η ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας έδειξε απουσία κάποιας έρευνας σε αυτό τον πληθυσμό. Ειδικότερα, εντοπίστηκαν 7 έρευνες (Πασχαλίδου, 2004· Δαλώση, 2006· Νομικού, 2006· Καψάλη-Οικονομοπούλου, 2007· Μίχα, 2008· Σκόρδα, 2007· Σκατζούρη, 2008) που πραγματοποιήθηκαν στο ΕΑΠ με ομάδα στόχο τα ΑμεΑ, που όμως δεν σχετίζονταν με την εξΑΕ. Η μοναδική αναφορά στους ΦμεΑ του ΕΑΠ που εντοπίστηκε να έχει γίνει, ήταν αυτή των Κόκκαλη & Γεωργιάδη (2007), οι οποίες καταγράφουν και συγκρίνουν τις παροχές του Βρετανικού Ανοικτού Πανεπιστημίου και του ΕΑΠ προς τους φοιτητές τους με αναπηρία. Επιπλέον, μας παρέχουν στατιστικά στοιχεία που δείχνουν ότι από το 2002 έως το 2008, στο ΕΑΠ καλύπτεται μόνο το 40-50% των προσφερόμενων θέσεων στα ΑμεΑ κάθε έτος. Πρόσθετα στοιχεία από την Υπηρεσία Μητρώου του ΕΑΠ, δείχνουν ότι, τα έτη 2007-2008 και 2008-2009, τα μεγαλύτερα ποσοστά ΦμεΑ συγκεντρώνονται στην κατηγορία των ατόμων με κινητικά προβλήματα, καρκινοπάθεια και διαβήτη. Επιπλέον, το 2008-2009, τα προπτυχιακά τουλάχιστον προγράμματα που προσελκύουν περισσότερο τα ΑμεΑ φαίνεται να είναι η «Διοίκηση Επιχειρήσεων και Οργανισμών» και η «Πληροφορική». Προγράμματα, δηλαδή, που έχουν ζήτηση στην αγορά, γεγονός που υποδηλώνει, σύμφωνα με τις Κόκκαλη & Γεωργιάδη (2007), το ενδιαφέρον των ατόμων αυτών να συμμετάσχουν ενεργά στον εργασιακό τομέα. Όσο για τον αριθμό των ΦμεΑ σε όλα τα προπτυχιακά προγράμματα του ΕΑΠ, το ακαδημαϊκό έτος 2008-2009, ανεξαρτήτως έτους εισαγωγής, αυτά ανέρχονταν στα 130.

Από τα παραπάνω, διαπιστώνεται ότι τα μόνα που υπήρχαν ως τότε ήταν κάποια στατιστικά στοιχεία για τους ΦμεΑ του ΕΑΠ. Κανείς όμως, δεν είχε διεξάγει ποιοτική έρευνα σε αυτούς σχετικά με τον τρόπο που βιώνουν τις σπουδές τους, ώστε να εξαχθούν συμπεράσματα ως προς το κατά πόσο αποτελεσματική είναι η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση που τους παρέχεται από το ΕΑΠ. Αυτό το κενό ήρθε να καλύψει η παρούσα έρευνα. Συγκεκριμένα, σκοπός της ήταν να διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση ανταποκρίνεται στους ΦμεΑ του ΕΑΠ και να διατυπωθούν προτάσεις με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας του έργου του ΕΑΠ. Ειδικότερα, τα ερευνητικά ερωτήματα αφορούσαν στο κατά πόσο «ανοικτή» είναι η εκπαίδευση που παρέχεται στο ΕΑΠ για τα ΑμεΑ, με ποιό τρόπο εξασφαλίζεται η ελεύθερη πρόσβαση και ισότιμη συμμετοχή τους στην εκπαίδευση, καθώς και με ποιό τρόπο αξιοποιούνται οι διάφορες μορφές τυπικής και άτυπης υποστήριξης για τους φοιτητές με αναπηρία στο ΕΑΠ.

Η συγκεκριμένη ομάδα -άτομα με αναπηρία- επιλέχθηκε διότι αποτελεί μια κατηγορία που χρήζει ιδιαίτερης μεταχείρισης και υποστήριξης, λόγω των πρόσθετων εκπαιδευτικών αναγκών που έχει. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι στην Ελλάδα, σύμφωνα με τους ισχύοντες νόμους (Ν. 1566/30.9.85, ΦΕΚ 167/30.9.85, άρθρο 32), άτομα με αναπηρία (ή με ειδικές ανάγκες) θεωρούνται τα πρόσωπα που παρουσιάζουν καθυστερήσεις, αναπηρίες ή διαταραχές στη γενικότερη ψυχοσωματική κατάσταση ή στις επιμέρους λειτουργίες τους, εξαιτίας οργανικών, ψυχικών ή κοινωνικών διαταραχών, σε βαθμό που δυσχεραίνει ή παρεμποδίζει σοβαρά την παρακολούθηση της γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης, τη δυνατότητα ένταξής τους στην παραγωγική διαδικασία και στην αλληλοαποδοχή τους με το κοινωνικό σύνολο. Στα άτομα αυτά περιλαμβάνονται, ιδίως, όσοι έχουν κινητικές διαταραχές, οι τυφλοί και όσοι έχουν σοβαρές διαταραχές στην όραση, οι

κωφοί και βαρήκοοι, όσοι εμφανίζουν επιμέρους δυσκολίες στη μάθηση (δυσλεξία, διαταραχή λόγου κ.α.), όσοι πάσχουν από ψυχικές νόσους και συναισθηματικές αναστολές, οι επιληπτικοί, οι χανσενικοί, όσοι πάσχουν από ασθένειες που απαιτούν μακρόχρονη θεραπεία και παραμονή σε νοσηλευτικά ιδρύματα, κλινικές ή πρεβεντόρια, όσοι πάσχουν από ασθένειες νηπιακής, παιδικής ή εφηβικής ηλικίας, που δεν ανήκει σε μια από τις προηγούμενες περιπτώσεις και που παρουσιάζει διαταραχή της προσωπικότητας από οποιαδήποτε αιτία και όσοι έχουν νοητική υστέρηση (Μιζαμτσή, 2008: 9). Κάθε κατηγορία ΑμεΑ έχει τα δικά της χαρακτηριστικά και συνεπώς, ιδιαίτερες πρόσθετες εκπαιδευτικές ανάγκες, όταν παρακολουθούν ένα τριτοβάθμιο πρόγραμμα σπουδών (Κρητικού, 2009: 43-54).

Η εμπειρική έρευνα

Η παρούσα έρευνα βασίστηκε στις αρχές και τη μεθοδολογία μίας ποιοτικής έρευνας. Η επιλογή αυτή κρίθηκε απαραίτητη, διότι πρόθεση της ερευνήτριας ήταν να διερευνηθούν σε βάθος οι απόψεις και οι εμπειρίες ατόμων με αναπηρία που φοιτούν στο ΕΑΠ. Η έρευνα κατατάσσεται στις περιγραφικού (descriptive) τύπου έρευνες. Περιλαμβάνει τη μελέτη τριών περιπτώσεων προπτυχιακών φοιτητών με αναπηρία που έχουν ή είχαν την εμπειρία των σπουδών στο ΕΑΠ κατά το ακαδημαϊκό έτος 2008-2009. Ο συνολικός αριθμός εγγεγραμμένων ΦμεΑ στα προπτυχιακά προγράμματα σπουδών από το 2002 έως το 2009, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία από το Τμήμα Εκπαίδευσης και Μητρώου του ΕΑΠ, άγγιζε τα 341 άτομα. Στη βάση αυτή, τα τρία άτομα που έλαβαν μέρος στην παρούσα έρευνα συνέστησαν ένα «περιστασιακό δείγμα», το οποίο συγκροτήθηκε αδιάκριτα από όλα τα διαθέσιμα άτομα (Βάμβουκας, 1991:165). Η διεξαγωγή της έρευνας στα τρία αυτά άτομα ήταν επιβεβλημένη καθώς τόσα μόνο κατάφερε η ερευνήτρια να εντοπίσει με μεγάλη δυσκολία, μέσω της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία και της Επιτροπής Νεολαίας Κωφών, αφού οι επαφές της με την Υπηρεσία Μητρώου και τους καθηγητές του ΕΑΠ απέβησαν άκαρπες.

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα, αναφέρονται με το μικρό τους όνομα. Παρακολουθούσαν όλοι προπτυχιακά προγράμματα σπουδών και διέμεναν στο νομό Αττικής. Ήταν η Ελένη, 35 χρονών, άτομο με μειωμένη όραση, η οποία φορούσε γυαλιά που κάνουν μεγέθυνση. Παρακολουθούσε το πρόγραμμα «Σπουδές στον Ελληνικό Πολιτισμό», από το 2002. Το ακαδημαϊκό έτος 2008-9, έχοντας ήδη ολοκληρώσει, τα προηγούμενα έτη, 6 Θεματικές ενότητες, παρακολουθούσε άλλες 3 ταυτόχρονα, φιλοδοξώντας να ολοκληρώσει τις σπουδές της το επόμενο ακαδημαϊκό έτος. Ο Κώστας ήταν 46 χρονών, έγγαμος με 1 παιδί, άτομο με ολική απώλεια όρασης. Το 1987, τελείωσε μια ιδιωτική σχολή Υπολογιστών, στην Αθήνα. Έκτοτε, δούλευε, συνεχώς, επαγγελματικά, 20 χρόνια με τους υπολογιστές. Σπούδαζε «Πληροφορική» στο ΕΑΠ, από το 2007 και έχοντας ολοκληρώσει 1 ΘΕ, το ακαδημαϊκό έτος 2008-9 θέλησε να παρακολουθήσει 1 ακόμα. Συνάντησε, όμως, πολλές δυσκολίες και σκεφτόταν σοβαρά να εγκαταλείψει τις σπουδές του. Τέλος, η Κατερίνα ήταν 27 χρονών, βαρήκοη, φορούσε ακουστικά βαρηκοΐας και στα δυο αυτιά. Εισήχθη στο ΕΑΠ το 2007 στην «Πληροφορική», δεν ολοκλήρωσε όμως καμία Θ.Ε. και διέκοψε τις σπουδές της.

Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η συνέντευξη με τη μορφή ατομικών, ημιδομημένων συνεντεύξεων που διεξήχθησαν τον Μάρτιο του 2009. Οι θεματικοί άξονες και οι ερωτήσεις των συνεντεύξεων, όπως διαμορφώθηκαν με βάση το σκοπό της έρευνας, προέκυψαν από τα χαρακτηριστικά της ανοικτής και εξ

αποστάσεως εκπαίδευσης και τον τρόπο που αυτά μπορούν να υποστηρίξουν τους φοιτητές με αναπηρία, τη διαδικασία σπουδών στο ΕΑΠ, τα χαρακτηριστικά και τις ιδιαίτερες εκπαιδευτικές ανάγκες κάθε κατηγορίας φοιτητή με αναπηρία, την ταξινόμηση της υποστήριξης στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση σε τυπική και άτυπη, σύμφωνα με τον Oehlkers (1998) και τέλος, από την ταξινόμηση, σύμφωνα με την Dearley (2003), της υποστήριξης των φοιτητών από τους καθηγητές-συμβούλους τους σε ακαδημαϊκή, τεχνολογική, πρακτική και ψυχολογική. Με βάση τα παραπάνω, οι θεματικοί άξονες που προέκυψαν εκτός των προσωπικών στοιχείων ήταν οι εξής δώδεκα:

1. Πόσο «ανοικτή» είναι η ΑεξΑΕ του ΕΑΠ στους ΦμεΑ (δυνατότητα εισαγωγής, ρυθμός σπουδών)
2. Εκπαιδευτικό υλικό (μορφή, προσβασιμότητα, κατανόηση)
3. Ομαδικές Συμβουλευτικές Συναντήσεις (συμμετοχή, πρόσβαση στο χώρο, δυνατότητα παρακολούθησης)
4. Εργασίες (μορφή, προσβασιμότητα)
5. Επικοινωνία με τον καθηγητή-σύμβουλο (τρόπος, συχνότητα, αποτελεσματικότητα)
6. Συμμετοχή στις τελικές εξετάσεις (μορφή θεμάτων, τρόπος εξέτασης)
7. Υποστήριξη από τον καθηγητή (ακαδημαϊκή, τεχνολογική, πρακτική, ψυχολογική)
8. Υποστήριξη από τον εκπαιδευτικό οργανισμό (κατάλληλες υπηρεσίες, οικονομική διευκόλυνση)
9. Χρήση νέων τεχνολογιών
10. Άτυπη μορφή υποστήριξης (από οικογένεια, φίλους, εργασιακό περιβάλλον, συμφοιτητές)
11. Αξιοποίηση πτυχίου, προσωπική ανάπτυξη
12. Προτάσεις και ελεύθερες αναφορές

Οι άξονες αυτοί ήταν επαρκείς καθώς, σύμφωνα με τη Ρήγα (1997), στη μελέτη περιπτώσεων, ο ερευνητής ασχολείται με ένα ή λίγα υποκείμενα, τα οποία παίρνει ως δείγμα, αλλά λαμβάνει υπόψη του και μελετά πολλές παραμέτρους.

Τα αποτελέσματα της έρευνας

Όσον αφορά στο πρώτο ερευνητικό ερώτημα, δηλαδή στο κατά πόσο ‘ανοικτή’ είναι η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση που παρέχεται από το ΕΑΠ στους φοιτητές με αναπηρία, αυτή προσδιορίστηκε με βάση την ευκολία εισαγωγής τους στο ΕΑΠ, την παρακολούθηση του προγράμματος επιλογής τους, το ρυθμό με τον οποίο σπουδάζουν και τη χρήση της κατοικίας ως χώρο μελέτης. Όλοι ανέφεραν ευκολία εισαγωγής τους στο ΕΑΠ, μέσω της ρύθμισης 3% για ΑμεΑ, ήδη με την πρώτη τους προσπάθεια. Επιπλέον, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι όλοι σπούδαζαν το αντικείμενο της επιλογής τους. Ως προς τον ρυθμό, όμως, εξέφρασαν δυσκολία να καλύψουν την ύλη. Η Ελένη είπε χαρακτηριστικά: «...Θέλει πάρα πολύ διάβασμα. Δηλαδή, δεν μπορείς να τα προλάβεις όλα...» (συν. 1, 2009). Και η Κατερίνα: «Με κούρασαν τα πολλά βιβλία. Πότε να τα προλάβεις. Θεωρώ ότι πιέζουν» (συν. 3, 2009). Η κατοικία σαν κύριος χώρος μάθησης εξυπηρετούσε πολύ την Ελένη και τον Κώστα σαν άτομα με πρόβλημα όρασης επειδή περιόριζαν τις μετακινήσεις τους στην Αθήνα, που «...δεν είναι προσβάσιμη πόλη για ΑμεΑ ...» (συν. 2, 2009). Από την άλλη μεριά, όμως, τους προσέθετε άλλες δυσκολίες. Η Ελένη εξέφρασε: «Αν και, για να είμαι ειλικρινής, το να διαβάζεις μόνος σου ουσιαστικά, να κάνεις όλη τη δουλειά μόνος σου

είναι πολύ δύσκολο...» (συν. 1, 2009). Και η Κατερίνα ήθελε αμεσότητα και πρόσωπο με πρόσωπο διδασκαλία: «*Εξ αποστάσεως βλέπω δεν με βολεύει. Θα προτιμούσα να είχα κάθε μέρα ένα δώρο με τον καθηγητή...*» (συν. 3, 2009).

Ως προς το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, με ποιό τρόπο, δηλαδή, εξασφαλίζεται η ελεύθερη πρόσβαση και ισότιμη συμμετοχή στην εκπαίδευση στους φοιτητές με αναπηρία στο ΕΑΠ, προέκυψαν τα ακόλουθα στοιχεία για το εκπαιδευτικό υλικό, τη συμμετοχή και την παρακολούθηση στις Ομαδικές Συμβουλευτικές Συναντήσεις (ΟΣΣ), τις γραπτές εργασίες, την επικοινωνία με τον καθηγητή-σύμβουλο και τη συμμετοχή τους στις εξετάσεις. Όσον αφορά στο εκπαιδευτικό υλικό, η Ελένη και η Κατερίνα χρησιμοποιούσαν το έντυπο εκπαιδευτικό υλικό του ΕΑΠ. Δεν έλειπαν, όμως, οι δυσκολίες στην κατανόησή του, κυρίως για την Κατερίνα: «*Το μελετούσα. Δεν έβγαζα άκρη... Δεν τα πηγαίνω τόσο καλά σε μαθηματικούς τύπους*» (συν. 3, 2009). Όσο για τον Κώστα, το υλικό του εστάλη σε έντυπη οπτική μορφή. Έπειτα από αίτημα δικό του, το έλαβε και σε ηλεκτρονική μορφή. Η μετατροπή του, όμως, σε προσβάσιμη για αυτόν μορφή, τον δυσκόλεψε πάρα πολύ. Και αυτό διότι, «*τα προγράμματα ομιλίας που χρησιμοποιούνται, παγκόσμια όχι μόνο στην Ελλάδα, δεν διαβάζουν εικόνες ή σχεδιαγράμματα.. Έπρεπε να βρω άτομα που γνωρίζουν το αντικείμενο, για να μου τα διαβάσουν... ή να μου τα ηχογραφήσουν, με αποτέλεσμα να χάνω αρκετές μέρες χρόνο για να διαμορφώσω το υλικό, ώστε να μπορώ να το διαβάσω*» (συν. 2, 2009). Και το λογισμικό που του πρότειναν από το ΕΑΠ να του στείλουν, το είχε ήδη, αλλά δεν τον βοήθησε.

Όσον αφορά στις ΟΣΣ, πήγαν όλοι μόνο σε 1-2 από αυτές είτε λόγω επαγγελματικών υποχρεώσεων (Κώστας, Κατερίνα), είτε λόγω φιλοσοφίας (Ελένη) αλλά και δυσκολίας στη μετακίνηση. Ο Κώστας χρειαζόταν να πάει εκεί συνοδευόμενος από τη σύζυγό του, τα κτήρια ήταν αχανή για να πάει μόνος του και το ΕΑΠ δεν του παρείχε κάποια διευκόλυνση στη μετακίνησή του. Ως προς τη δυνατότητα παρακολούθησης στις ΟΣΣ, η Ελένη δεν είχε κανένα πρόβλημα, ο Κώστας βασιζόταν στην εμπειρία του για να κατανοεί τις διαφάνειες που προβάλλονταν και η Κατερίνα έκανε χειλεανάγνωση. Αναπλήρωναν όλοι το κενό πληροφόρησης όταν απουσίαζαν, κυρίως, μέσω των καθηγητών τους με τους οποίους επικοινωνούσαν τηλεφωνικά και με e-mail, ενώ οι τελευταίοι ήταν συνήθως διαθέσιμοι για αυτό.

Ως προς τις γραπτές εργασίες, η Ελένη και η Κατερίνα τις έστελναν δακτυλογραφημένες με τον ίδιο ακριβώς τρόπο, όπως και οι συμφοιτητές τους. Ο Κώστας, όμως, αντιμετώπισε πολλές δυσκολίες. Αυτές πήγαζαν από τον τρόπο ανάρτησης των εργασιών στο portal, που τον έβαζαν σε πρόσθετες ενέργειες προκειμένου να μπορέσει να τις «κατεβάσει» μόνος του, αλλά, κυρίως, από τον τρόπο που ήταν διατυπωμένα τα ερωτήματα. Είχαν σχεδιαγράμματα με εικόνες ή αναφορές σε χρώματα. Και ο χρόνος δεν του επαρκούσε να διαβάσει -με τη βοήθεια άλλων προσώπων- και να επεξεργαστεί τα ερωτήματα με τον τρόπο που έπρεπε, με αποτέλεσμα να τις καταθέτει ημιτελείς, μην αποφεύγοντας το κόστος στη βαθμολογία του (συν. 2, 2009). Στις εξετάσεις, η Ελένη συμμετείχε κανονικά. Χρησιμοποιούσε τα γυαλιά της, που την διευκολύνουν πάρα πολύ: «*...Απλά, εντάξει, κοιτάζω πολύ πιο κοντά, κάνω πιο μεγάλα γράμματα, ακόμα πιο έντονα ...*» (συν. 1, 2009). Ο Κώστας έδωσε προφορικές εξετάσεις, στα τέσσερα από τα έξι θέματα. Τα δυο θέματα που εξαιρέθηκαν είχαν μόνο εικόνα. Είχε τρεις ώρες στη διάθεσή του. Από τη διαδικασία, φάνηκε ότι οι εξεταστές δεν είχαν προηγούμενη εμπειρία μιας τέτοιας κατάστασης, με τη συμπεριφορά τους, όμως, προσπάθησαν να τον διευκολύνουν όσο περισσότερο μπορούσαν (συν. 2, 2009). Η Κατερίνα, τέλος, δεν συμμετείχε στις εξετάσεις.

Όσον αφορά τώρα, στο τρίτο ερευνητικό ερώτημα, σχετικά με την τυπική και άτυπη μορφή υποστήριξης του ΕΑΠ προς τους φοιτητές με αναπηρία, αναφέρθηκαν τα εξής. Σχετικά με την υποστήριξη από τον καθηγητή-σύμβουλο, η Ελένη δήλωσε ότι δεν χρειαζόταν κάποιο είδος υποστήριξης διαφορετικό από τους συμφοιτητές της: *«Δεν μου αρέσει να κλαίγομαι, να μεμψιμοιρώ. Και στο σχολείο που πήγα να μην αισθανόμουν διαφορετική... Όπως οι υπόλοιποι φοιτητές, έτσι και εγώ. Δεν υπάρχει καμία διαφοροποίηση»* (συν. 1, 2009). Η Κατερίνα είπε ότι για αυτήν *«...το βασικό είναι η επικοινωνία»* (συν. 3, 2009). Ο Κώστας, τέλος, σημείωσε ότι είχε κάποια υποστήριξη πάνω σε ακαδημαϊκά θέματα, δευτερεύουσας σημασίας γι' αυτόν, όχι, όμως, και στον τρόπο που θα έπρεπε να διαβάσει. Όσον αφορά την τεχνολογική υποστήριξη ο Κώστας είπε ότι δεν είχε και αμφέβαλε κατά πόσο θα μπορούσαν να τον υποστηρίξουν τεχνολογικά, αφού οι καθηγητές-σύμβουλοι αγνοούσαν τον τρόπο με τον οποίο δουλεύει ένα άτομο με πρόβλημα όρασης (συν. 2, 2009). Πρακτική υποστήριξη, είχε εν μέρει. Η καθηγήτριά του, στη φετινή Θ.Ε. δέχτηκε τα σχεδιαγράμματα στην εργασία του να έχουν περιγραφική μορφή, αλλά καθυστέρησε πολύ να του απαντήσει και χάθηκε για αυτόν πολύτιμος χρόνος. Έπρεπε να έρθει πρώτα σε επικοινωνία με τον συντονιστή της Θ.Ε. καθώς δεν υπήρχε πρόβλεψη από το ΕΑΠ για το τι ήταν αποδεκτό και τι όχι (συν. 2, 2009). Όσον αφορά, τέλος, στην ψυχολογική υποστήριξη, όλοι ένιωσαν ότι την είχαν.

Σχετικά με την υποστήριξη από τον εκπαιδευτικό οργανισμό, όλοι συμφώνησαν ότι, μάλλον, δεν υπήρχε συγκεκριμένη υπηρεσία για ΑμεΑ στο ΕΑΠ. Η Ελένη (συν. 1, 2009) και η Κατερίνα (συν. 3, 2009) εξέφρασαν ικανοποίηση από τον τρόπο που οι υπηρεσίες ανταποκρίθηκαν στα αιτήματά τους. Ο Κώστας, πάλι, ανέφερε ότι υπήρχε η διάθεση να τον βοηθήσουν, αλλά οι λύσεις που του πρότειναν δεν ήταν αποτελεσματικές για αυτόν (συν. 2, 2009). Όλοι είχαν κάποια οικονομική διευκόλυνση από το ΕΑΠ, στα δίδακτά τους, κατόπιν αίτησής τους: *«...Απλά, επειδή εγώ είμαι στο 3% που σας είπα, για κάποιες Θ.Ε. έπαιρνα κάποια χρήματα πίσω...»* (συν.1, 2009), αναφέρει η Ελένη. Ο Κώστας πήρε απαλλαγή 100% στην πρώτη Θ.Ε.: *«Όταν ξεκίνησα για την πρώτη Θ.Ε. έκανα την αίτηση υποτροφίας και πήρα απαλλαγή 100%...»* (συν. 2, 2009). Το ίδιο και η Κατερίνα: *«Δεν έχω πληρώσει τίποτα. Έστειλα κάποια χαρτιά. Κάνανε συνέλευση μεταξύ τους και είπανε εντάξει»* (συν. 3, 2009). Τέλος, ως προς την άτυπη μορφή υποστήριξης, φάνηκε ότι μέλη του οικογενειακού περιβάλλοντος επιστρατεύτηκαν για την διευκόλυνσή τους π.χ. η σύζυγος του Κώστα η οποία του διάβαζε τις εργασίες του (συν. 2, 2009) και τον συνόδευσε σε μια ΟΣΣ ή η μητέρα της Κατερίνας για τις τηλεφωνικές της επικοινωνίες με το ΕΑΠ (συν. 3, 2009). Οι φίλοι προσέφεραν ψυχολογική συμπαράσταση στην Ελένη (συν. 1, 2009) και ενημέρωση επί των νέων τεχνολογιών στον Κώστα (συν. 2, 2009). Από το εργασιακό περιβάλλον του Κώστα, βρέθηκε άνθρωπος και του ηχογράφησε ολόκληρο το βιβλίο της προηγούμενου έτους Θ.Ε, αφού δεν του προσφερόταν έτοιμο από το ΕΑΠ (συν. 2, 2009). Με τους συμφοιτητές υπήρχε κάποια επικοινωνία από την Ελένη (συν. 1, 2009) και την Κατερίνα (συν. 3, 2009) στις ΟΣΣ και ενδιάμεσα, όχι όμως και από τον Κώστα, λόγω έλλειψης χρόνου (συν. 2, 2009).

Επιπρόσθετα, σε ερώτηση που αφορούσε στην αξιοποίηση του πτυχίου τους και την προσωπική τους ανάπτυξη, ήρθε στην επιφάνεια θέμα έλλειψης αξιοπιστίας των πτυχίων του ΕΑΠ. Όπως επισημαίνει η Ελένη (συν. 1, 2009): *«Ωραία θα ήταν να δούλευα σε κάτι παραπλήσιο με το θέμα σπουδών, αλλά δεν είναι εύκολο να βρεθεί. Το έχω ψάξει, έχω ρωτήσει και είναι δύσκολο και ειδικά για τους απόφοιτους του ΕΑΠ να βρουν δουλειά πάνω στο δικό τους αντικείμενο... Δηλαδή να βρεις μια δουλειά με μόνο πτυχίο του ΕΑΠ, είναι πολύ δύσκολο, και από την τηλεόραση το έχω ακούσει. Δεν ξέρω*

τι συμβαίνει...». Η Κατερίνα, πάλι, αναφέρθηκε στην προκατάληψη των εργοδοτών: «Οι εργοδότες αρχίζουν να με αποφεύγουν μόλις τους λέω ότι είμαι κωφή. Βρίσκουν διάφορες δικαιολογίες...» (συν. 3, 2009).

Το πέρασμά της από το ΕΑΠ, ανέφερε η Ελένη, συνέβαλε στην αύξηση της αυτοπεποίθησής της (συν. 1, 2009), ενώ ο Κώστας παραδέχτηκε ότι: «...ακόμα και αυτά που μπόρεσα να διαβάσω μου ανεβάσανε το επίπεδο της γνώσης... Ήταν, γιατί δυστυχώς το λέω παρελθόν πλέον, ένα ταξίδι πάρα πολύ ενδιαφέρον» (συν. 2, 2009). Η Ελένη θα συνέστηνε ασυζητητί το ΕΑΠ σε οποιονδήποτε θα ήθελε να σπουδάσει (συν. 1, 2009). Το ίδιο και ο Κώστας παρά τις ανυπέβλητες δυσκολίες που συνάντησε ο ίδιος προσωπικά. Πίστευε μάλιστα, ότι εάν υπήρχε η υποδομή που απαιτείται, τα πράγματα θα ήταν πολύ καλλίτερα (συν. 2, 2009). Η Κατερίνα φάνηκε επιφυλακτική: «Είναι το θέμα του πτυχίου. Αν αναγνωρίζεται...» (συν. 3, 2009).

Συμπεράσματα και συζήτηση

Από τα παραπάνω διαπιστώνεται ότι το ΕΑΠ έχει ανοικτές τις πύλες του στα άτομα με αναπηρία. Οι φοιτητές της παρούσας έρευνας ξεκίνησαν τις σπουδές τους στο αντικείμενο της επιλογής τους, αμέσως μετά την αίτησή τους χωρίς να περιμένουν αφού οι αιτήσεις ήταν λιγότερες από τις προσφερόμενες για αυτούς θέσεις και τους πήραν όλους. Μάλιστα, θα έλεγε κανείς, ότι, σε αυτό το σημείο, οι ΦμεΑ ευνοούνται σε σχέση με τους μη ανάπηρους υποψήφιους, οι οποίοι καλούνται να περιμένουν και δυο-τρία χρόνια, ώσπου ίσως να κληρωθούν. Το ΕΑΠ στηρίζει επίσης, τους ΦμεΑ με τα μέσα που διαθέτει. Άτομα με ήπιες δυσκολίες (π.χ. με μερική απώλεια όρασης ή ακοής) λειτουργούν, τις περισσότερες φορές, σχεδόν όπως και οι συμφοιτητές τους χωρίς αναπηρία, λόγω χάριν στις γραπτές εργασίες τους, το διάβασμά τους, τις εξετάσεις και μπορούν να ανταποκριθούν στις σπουδές τους. Το ΕΑΠ έχει πράγματι διαθέσει χρήματα για την αγορά εξοπλισμού και λογισμικού για τη διευκόλυνση της πρόσβασης σε πληροφορίες, αλλά αυτό αποδείχτηκε ακατάλληλο για τα άτομα π.χ. με ολική απώλεια όρασης που σπουδάζουν «Πληροφορική», ένα αντικείμενο που έχει την ιδιομορφία ύπαρξης μαθηματικών τύπων και σχεδιαγραμμάτων που δεν «διαβάζονται» από το λογισμικό αυτό. Φάνηκε επίσης, η καλή πρόθεση των καθηγητών-συμβούλων καθώς και των διοικητικών υπαλλήλων του ΕΑΠ να βοηθήσουν τους ΦμεΑ, αλλά και η απειρία τους. Ήρθε στην επιφάνεια, ομοίως, η έλλειψη οργάνωσης από πλευράς πανεπιστημίου και συντονισμού των διάφορων τμημάτων του -το Τμήμα Μητρώου δεν ενημερώνει τη Μονάδα Διακίνησης Διδακτικού Υλικού για την ύπαρξη και το είδος της αναπηρίας του φοιτητή, προκειμένου να του αποσταλεί το ανάλογο υλικό αλλά ούτε και τους καθηγητές με αποτέλεσμα οι τελευταίοι να βρίσκονται προ εκπλήξεων.

Διαπιστώθηκε και η αδυναμία πρόβλεψης κάποιων διαδικασιών –όσον αφορά στη μορφή των εργασιών, τη διατύπωση των ερωτημάτων, τον τρόπο της τελικής εξέτασης, την ύπαρξη πλήρως προσβάσιμου εκπαιδευτικού υλικού για φοιτητές με ιδιαίτερες δυσκολίες και η ακαταλληλότητα των χώρων. Την δυσλειτουργικότητα των χώρων που χρησιμοποιούνται για τις ΟΣΣ επισημαίνουν και ο Δημητρίου (2005) και οι Κόκκαλη & Γεωργιάδη (2007), οι οποίοι το αποδίδουν στο γεγονός ότι το ΕΑΠ δεν διαθέτει ακόμα ιδιόκτητα κτήρια και στεγάζεται σε μισθωμένα. Δεν παρέχεται ούτε κάποια διευκόλυνση στη μετακίνηση τους, όπως γίνεται σε ανοικτά πανεπιστήμια του εξωτερικού, όπου υπάρχει ειδικά διαμορφωμένο όχημα για φοιτητές με αναπηρία το οποίο τους εξυπηρετεί κατόπιν ραντεβού.

Από τα αποτελέσματα, αναδείχτηκε, επίσης, και η δυσκολία αξιοποίησης των πτυχίων του ΕΑΠ. Ο Δημητρίου (2005) ενισχύει την άποψη των πληροφορητών, διαπιστώνοντας ότι το ποσοστό ανεργίας στην αγορά εργασίας για τους κατόχους μεταπτυχιακού τίτλου από το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο είναι αυξημένο σε σχέση με το αντίστοιχο των συμβατικών πανεπιστημίων, αντικατοπτρίζοντας, ίσως, την δυσκολία της ελληνικής κοινωνίας να απομακρυνθεί από τα παραδοσιακά σχήματα εκπαίδευσης. Και αυτό, τη στιγμή που, εδώ και χρόνια, τα αντίστοιχα πτυχία του Ανοικτού Πανεπιστημίου της Μεγάλης Βρετανίας αναγνωρίζονται από πολλούς επιστημονικούς φορείς της χώρας αυτής. Η δυσκολία εύρεσης εργασίας -αναφέρθηκε στην έρευνα- είναι ακόμα μεγαλύτερη στα ΑμεΑ, λόγω προκατάληψης. Οι εργοδότες νομίζουν- σύμφωνα με την Σιδηροπούλου-Δημακάκου, (2007, οπ. αναφ. στο Κόκκαλη & Γεωργιάδη, 2007)- ότι η αναπηρία συνεπάγεται ανικανότητα προς εργασία. Το γεγονός αυτό επιτείνει την όποια απογοήτευση ή τα όποια ψυχολογικά προβλήματα των φοιτητών/πτυχιούχων με αναπηρίες του ΕΑΠ, καθώς αντιλαμβάνονται ότι παρά τους κόπους για την ολοκλήρωση των σπουδών τους, η κοινωνία δεν τους αντιμετωπίζει ως ισότιμους επιστήμονες.

Τέλος, εκφράστηκε ότι το ΕΑΠ σαν εκπαιδευτικός οργανισμός, δεν υποστηρίζει επαρκώς τους ΦμεΑ. Σε άλλα ανοικτά πανεπιστήμια του εξωτερικού, αυτός ο τομέας είναι καλλίτερα οργανωμένος. Στην Αυστραλία (www.open.edu.au, 2009), παραδείγματος χάρη, υπάρχει δωρεάν τηλεφωνική γραμμή, όπου έμπειροι επαγγελματίες σύμβουλοι παρέχουν άμεση ολοκληρωμένη βοήθεια στους φοιτητές, με φιλικότητα και τηρώντας την εμπιστευτικότητα. Στο αραβικό ανοικτό πανεπιστήμιο (www.arabou.org.sa, 2009), πάλι, υπάρχει συγκεκριμένη ηλεκτρονική διεύθυνση όπου μπορεί οποιοσδήποτε φοιτητής να γράψει τι τον απασχολεί και να λάβει σύντομα απάντηση και βοήθεια από τον αρμόδιο ειδικό του πανεπιστημίου. Στο ανοικτό πανεπιστήμιο του Ισραήλ (www-e.openu.ac.il, 2009) τέλος, υπάρχει συγκεκριμένο κέντρο που παρέχει υποστήριξη σε φοιτητές με διαγνωσμένες μαθησιακές δυσκολίες. Οι φοιτητές μπορούν να ζητήσουν συνάντηση για να συζητήσουν τη διάγνωσή τους και τις επιπτώσεις της στην δυνατότητά τους να ανταπεξέλθουν στα ακαδημαϊκά τους καθήκοντα καθώς και να λάβουν καθοδήγηση στο πώς να βελτιώσουν τις δεξιότητες μελέτης τους και πώς να οργανώνουν καλλίτερα το χρόνο τους. Η εκπαίδευση γίνεται κατ' ιδίαν ή σε μικρές ομάδες, από ειδικούς επί των μαθησιακών δυσκολιών ή από καθηγητές στον τομέα που σπουδάζουν.

Προτάσεις

Ακολουθούν κάποιες προτάσεις για βελτιωτικές ενέργειες, που προέκυψαν από τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας (Κρητικού, 2009), αλλά και άλλες που αναφέρονται από τις Κόκκαλη & Γεωργιάδη (2007: 419-420):

1. Καλό θα ήταν οι φοιτητές με αναπηρία να συμπληρώνουν, κατά την εγγραφή τους στο ΕΑΠ, ειδική φόρμα με τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες, όπως γίνεται στο Βρετανικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, ώστε να διαμορφώνεται ένα ειδικό και εξατομικευμένο πρόγραμμα διδασκαλίας και υποστήριξης για αυτούς, ανάλογα με τις δυνατότητές τους.
2. Να δημιουργηθεί ειδική υπηρεσία για ΦμεΑ στο ΕΑΠ και ξεχωριστό μέρος στην ιστοσελίδα του με αναλυτικές πληροφορίες προς τους φοιτητές με αναπηρία, ώστε να μπορούν να ενημερώνονται με ποιο τρόπο μπορούν να ξεπερνούν οποιοδήποτε εμπόδιο στη φοίτησή τους.

3. Να γίνει προσπάθεια να ξεπεραστούν όλες οι ελλείψεις που εντοπίστηκαν στην έρευνά μας, καλλίτερη οργάνωση και συντονισμός των διάφορων τμημάτων του ΕΑΠ, αποτελεσματική εκπαίδευση όλου του προσωπικού, εξασφάλιση προσβάσιμου εκπαιδευτικού υλικού και χώρων διδασκαλίας
4. Να συνεργαστεί το ΕΑΠ με τις Ελληνικές Ομοσπονδίες και συνδέσμους ατόμων με πρόβλημα όρασης/ακοής/κίνησης/πασχόντων από χρόνια ή σοβαρά νοσήματα, με ανοικτά πανεπιστήμια του εξωτερικού και εταιρείες παραγωγής λογισμικών για ΑμεΑ, με σκοπό την ανταλλαγή τεχνογνωσίας και καλών πρακτικών. Αναφέρθηκαν, ήδη, από τον Κώστα (συν. 2, 2009) τα ηχογραφημένα συγγράμματα του Open University, οι readers, η on line επικοινωνία μέσω προγραμμάτων msn, skype, live messenger με τον καθηγητή, κατά τη διάρκεια προετοιμασίας των εργασιών και άλλα πρωτοποριακά λογισμικά, που είναι ακόμα σε δοκιμαστικό στάδιο.
5. Να ευαισθητοποιήσει το ΕΑΠ τους φοιτητές χωρίς αναπηρία για τις ανάγκες των συμφοιτητών τους με αναπηρία και να ενθαρρύνει από αυτούς την προσφορά εθελοντικής βοήθειας π.χ. για τις μετακινήσεις τους προς και μέσα στους χώρους των ΟΣΣ, κράτημα σημειώσεων κτλ

Επίλογος

Καταληκτικά, στην εργασία αυτή παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα της ποιοτικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε σε τρεις προπτυχιακούς φοιτητές του ΕΑΠ, προκειμένου να αντληθούν πληροφορίες για το πόσο αποτελεσματική είναι η ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην προσπάθεια των ατόμων με αναπηρία να αποκτήσουν πανεπιστημιακές γνώσεις στο ΕΑΠ, με αφορμή το γεγονός ότι δεν είχε γίνει παρόμοια έρευνα στο παρελθόν. Ήρθαν στην επιφάνεια ενδιαφέροντα στοιχεία και διατυπώθηκαν προτάσεις για βελτιωτικές ενέργειες. Έρευνες τέτοιου τύπου είναι πολύ χρήσιμες όταν το σύστημα χρειάζεται ανατροφοδότηση και προσαρμογή σε νέες συνθήκες και ανάγκες.

Η παρούσα έρευνα δίνει, επιπλέον, το έναυσμα για μια σειρά άλλων. Για παράδειγμα, θα μπορούσε κάποιος άλλος ερευνητής να διεξάγει μια παρόμοια έρευνα σε κατηγορίες ΦμεΑ που δεν περιλαμβάνονται στην παρούσα έρευνα, δηλαδή σε κινητικά ανάπηρους, καρκινοπαθείς, νεφροπαθείς, διαβητικούς κ.τ.λ. και να κάνει συγκριτική μελέτη του είδους υποστήριξης που έχει περισσότερο ανάγκη η κάθε κατηγορία αναπηρίας. Ή να διερευνήσει την στάση των καθηγητών-συμβούλων απέναντι στους φοιτητές με αναπηρία, τα συναισθήματά τους, τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, το είδος εκπαίδευσης που έχουν κ.ά. Ενδιαφέρον θα είχε επίσης και η διερεύνηση της στάσης των συμφοιτητών απέναντι στους ΦμεΑ, όπως και η συλλογή στατιστικών στοιχείων από την Υπηρεσία Μητρώου του ΕΑΠ σχετικά με το ποσοστό αποφοίτησης των ΦμεΑ, το χρονικό διάστημα σπουδών τους, την επίδοσή τους, το ποσοστό εγκατάλειψης σπουδών, τους λόγους διακοπής, το ποσοστό εύρεσης σχετικής με το πτυχίο τους εργασίας κ.τ.λ. Οι προτάσεις για βελτιωτικές ενέργειες και για μελλοντικές έρευνες στοχεύουν στην ισότιμη συμμετοχή των ΑμεΑ στην ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση στο ΕΑΠ. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ρήση «από τη θετική σκέψη στη θετική δράση» πρέπει να αποτελεί την κατευθυντήρια δύναμη σε κάθε ενέργεια, γιατί πάντοτε υπάρχει η τάση να αποφευχθεί η «αλλαγή» και να διατηρηθεί η ισχύουσα κατάσταση ενός οργανισμού.

Βιβλιογραφία

- Αποστολίδου, Χ. (2007). *Ο υποστηρικτικός ρόλος του διδάσκοντα στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση: οι αντιλήψεις και οι δράσεις των καθηγητών-συμβούλων δύο προπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών του ΕΑΠ - Σπουδές στον Ευρωπαϊκό Πολιτισμό και Πληροφορική - και οι αντίστοιχες απόψεις των φοιτητών τους*. Διπλωματική εργασία. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Βάμβουκας, Μ. (1991). *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Γκιόσος, Ι., Μαυροειδής, Η., Κουτσούμπα, Μ. (2008). Η έρευνα στην απόσταση εκπαίδευση: ανασκόπηση και προοπτικές. *Open Education - The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, 4 (1). Ανακτήθηκε στις 3 Ιανουαρίου, 2009 από http://www.openedu.gr/magaz/last_one
- Δαλώση, Α. (2006). *Αξιολόγηση προγράμματος κατάρτισης για άτομα με αναπηρία. Μελέτη Περίπτωσης: Πρόγραμμα Κατάρτισης στην Αθλητική Δημοσιογραφία*. Διπλωματική εργασία. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Dearnley, C. A. (2003). Student Support in Open and Distance Learning: Sustaining the Process. *International Review of Research in Open and Distance Learning*. Ανακτήθηκε στις 3 Φεβρουαρίου, 2010 από <http://www.irrodl.org/content/v4.1/dearnley.html>
- Δημητρίου, Γ. (2005). *Τα Ευρωπαϊκά Ανοικτά Πανεπιστήμια και η συμβολή τους στο μέλλον της Εκπαίδευσης*. Ανακτήθηκε στις 22 Νοεμβρίου, 2008 από http://gdimitriouc.blogspot.com/2008/09/blog-post_16.html
- Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (2008). Δικτυακός τόπος: <http://www.eap.gr>
- Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (2008). *Υπηρεσίες για ΑΜΕΑ*. Ανακτήθηκε στις 10 Δεκεμβρίου, 2008 από <http://lib.eap.gr/amea.html>
- Καψάλη-Οικονομοπούλου, Π. (2007). *Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ατόμων με κινητική αναπηρία τα οποία επηρεάζουν την εκπαίδευσή τους ως ενηλίκων*. Διπλωματική εργασία. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Κόκκαλη, Α. & Γεωργιάδη, Ε. (2007). Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση και άτομα με ειδικές ανάγκες. Η περίπτωση του Βρετανικού και του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *4^ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως εκπαίδευση. Μορφές Δημοκρατίας στην εκπαίδευση: Ανοικτή Πρόσβαση και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση* (τομ. 1, 412-420). Αθήνα: Προπομπός.
- Κρητικού, Σ. (2009). *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και Άτομα με Αναπηρία. Η Περίπτωση του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου*. Διπλωματική εργασία. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Μιζαμτσή, Σ. (2008). Η αντίληψη για την αναπηρία κλειδί για τη διαμόρφωση των πολιτικών. *Θέματα αναπηρίας*, 12, 9.
- Μίχα, Μ. (2008). *Εκτίμηση της ποιότητας ζωής των ασθενών με κινητική αναπηρία που προσέρχονται στα εξωτερικά ιατρεία φυσικής ιατρικής και αποκατάστασης του Γενικού Νοσοκομείου Λαμίας*. Διπλωματική εργασία. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Moisey, S. D. (2004). Students with Disabilities in Distance Education: Characteristics, Course Enrollment and Completion, and Support Services. *Journal of Distance Education*, 19(1), 73-91.
- Νομικού, Α. (2006). *Μελέτη των ιδιαιτεροτήτων της κινητικής αναπηρίας στην ασφαλή οδήγηση*. Διπλωματική εργασία. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Oehlkers, R. A. (1998). Informal Learner Support. *Distance Education Systemwide Interactive Electronic Newsletter*, 3, 9. Ανακτήθηκε στις 15 Μαρτίου, 2009 από <http://www.uwex.edu/disted/desien/1998/9809/text.htm>
- Open University (2008). *Services for Disabled Students*. Ανακτήθηκε στις 26 Δεκεμβρίου, 2008 από <http://www.open.ac.uk/>
- Πασχαλίδου, Ε. (2004). *Αντιλήψεις εκπαιδευτικών ως προς την επάρκεια κατάρτισης τους στο θέμα της δυσλεξίας και την εκπαιδευτική αντιμετώπιση δυσλεξικών μαθητών*. Διπλωματική εργασία. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Richardson, J. T. E. (2001). The representation and attainment of students with a hearing loss at the Open University. *Studies in Higher Education*, 26(3), 299-312. Ανακτήθηκε στις 7 Δεκεμβρίου, 2008 από <http://oro.open.ac.uk/923>
- Richardson, J., Long, L. and Foster, S. (2004). Academic engagement in students with a hearing loss in distance education. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 9(1), 68-85. Ανακτήθηκε στις 7 Δεκεμβρίου, 2008 από <http://oro.open.ac.uk/941>
- Ρήγα, Α-Β. (1997). *Καρκίνος: από τη μητέρα στην κόρη, η δυναμική της επανάληψης* (2^η έκδ.). Αθήνα: Μαυρομάτη.
- Σκατζούρη, Α. (2008). *Μελέτη με αντικείμενο την καθολική πρόσβαση τυφλών ατόμων και ατόμων με προβλήματα όρασης σε ηλεκτρονικό εκπαιδευτικό υλικό*. Διπλωματική εργασία. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Σκόρδας, Α. (2007). *Διερεύνηση των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών των ενηλίκων βαρήκοων / Κωφών της κοινότητας των Κωφών της Θεσσαλονίκης*. Διπλωματική εργασία. Πάτρα: ΕΑΠ.